

FoU-rapport 14/2012
Forskningsöversikt

Dyslexi och lärande - stärkande och försvårande faktorer

Verksamhet:	Skånes Kunskapscentrum för Elever med Dyslexi (SKED) Barn- och ungdomshabiliteringen Habilitering & Hjälpmedel, Region Skåne
Projektansvarig enhetschef:	Eva Böklin/tf Cecilia Sjöbeck
Projektets medarbetare:	Specialpedagog Cecilia Sjöbeck SKED cecilia.sjoberck@skane.se Logoped Susanna Whitling SKED susanna.whitling@skane.se
Handledare vid FoU-enheten:	Forsknings- och utvecklingsledare, fil dr Stine Thorsted FoU-enheten, Region Skåne
Utgivning:	Oktober 2012
ISBN:	978-98-7261-244-0
Layout:	Ulla Götesson

FoU-enheten strävar efter att publicera rapporter av hög kvalitet i ett kortfattat format. Syftet är att öka tillgängligheten och användningen av den kunskap som utvecklats inom vår förvaltning. Det finns alltid möjlighet att kontakta oss på FoU-enheten för att få ytterligare information.

Läs mer på vår hemsida www.skane.se/habilitering/fou

© Habilitering & Hjälpmedel, Region Skåne

Sammanfattning

Syftet med denna forskningsöversikt är att undersöka vad litteraturen tar upp i fråga om stärkande och försvårande faktorer kring lärande för de elever som är dyslektiker. En litteratursökning genomfördes. Efter granskning av 28 artiklar i ämnet förelåg fyra temata: *inre* faktorer som *stärker* lärande hos elever med dyslexi, *yttre* faktorer som *stärker* lärande hos elever med dyslexi samt *inre* faktorer som *försvårar* lärande hos elever med dyslexi och *yttre* faktorer som *försvårar* lärande hos elever med dyslexi. Bland inre faktorer som stärker lärande hos elever med dyslexi återfinns en god självbild. Yttre faktorer som stärker är till exempel kompensatoriska metoder, en positiv attityd hos läraren samt en tidig utredning och dyslexidiagnos. Inre försvårande faktorer vid dyslexi är bland annat att eleven mår dåligt och har sänkt självförtroende. Yttre försvårande faktorer vid dyslexi är exempelvis låga förväntningar och negativa attityder hos personer i omgivningen. De flesta fynd i forskningen återfanns under temat yttre faktorer som stärker lärande hos elever med dyslexi. Elever med dyslexi är bevisligen beroende av sin omgivning för att uppnå gott lärande. Pedagogiska insatser som ger möjlighet för ökad metakognitiv förmåga, det vill säga att eleverna blir medvetna om sina strategier vid lärande, leder till bättre skolresultat och ökat självförtroende för elever med dyslexi. Med utgångspunkt i forskningsöversikten kommer samtalsmetodiken i de inledande samtalen på SKED kring lärandesituationen i skolan att vidareutvecklas. Målet är att elever med dyslexi som kommer till SKED för ett inledande samtal ska ges möjlighet att ta en mer aktiv del i sitt lärande än de dessförinnan kunnat.

Sökord: dyslexi, metakognition, lärande, stärkande faktorer, försvårande faktorer

Innehållsförteckning

Förord	5
Inledning	6
Syfte	7
Definitioner	
Metod	7
Sökprocess	7
Inklusions- och exklusionskriterier	8
Analysprocess	9
Resultatredovisning	9
Resultatsammanfattning	13
Diskussion	15
Implementering	17
Referenser	19

Förord

Habiliterings- och hjälpmedelsförvaltningens vision är att stärka ett gott liv utifrån egna val. Vi ska med professionella insatser göra livet mera möjligt för barn, ungdomar och vuxna med varaktig funktionsnedsättning. I samarbetet mellan forsknings- och utvecklingsenheten och verksamheterna sker en ständig granskning av rådande metoder och prövning av nya för att kontinuerligt förbättra kvaliteten i olika habiliteringsinsatser.

Forsknings- och utvecklingsenheten har ansvar för att driva och utveckla kunskap utifrån det kunskapsbehov som finns inom förvaltningen, allt i enlighet med uppdraget: utveckla ny kunskap inom habiliterings- och hjälpmedelsområdet, sprida kunskap om funktionsnedsättning, skapa en kultur av kritiskt och vetenskapligt tänkande, stimulera och stödja systematisk kunskaps- och kompetensutveckling.

Dessa olika delar i uppdraget kombineras i de forsknings- och utvecklingsarbeten som genomförs och redovisas som FoU-rapporter. De utgår från en frågeställning i praktiken, som relateras till aktuell forskning och erfarenhet och leder vidare till en studie på vetenskaplig grund. En viktig del i arbetena är att visa hur resultaten kan användas och kommuniceras i verksamheten för att på så sätt bidra till kunskapsutvecklingen.

För medarbetaren innebär arbetet en utveckling av det kritiska tänkandet. Den praktiska erfarenheten värderas gentemot generell kunskap/forskning och förståelsen för praktiken växer. För kunskapsområdet habilitering, rehabilitering och hjälpmedel innebär varje rapport ett bidrag till evidensbaserad praktik.

Detta arbete är en forskningsöversikt om underlättande och hindrande faktorer för lärande hos elever med dyslexi. Forskningsöversikten har utförts av specialpedagog Cecilia Sjöbeck och logoped Susanna Whitling på Skånes Kunskapscentrum för Elever med Dyslexi (SKED) inom Barn- och ungdomshabiliteringen. Forsknings- och utvecklingsledare vid FoU-enheten fil dr Stine Thorsted har varit handledare.

Vi riktar ett tack till logoped Gunvor Damsby för bidrag med sakkunskap och till dåvarande enhetschef på SKED Eva Böklin för stöd och uppmuntran att genomföra projektet. Projektet har presenterats på specialpedagog-/speciallärarutbildningen på Malmö Högskola samt på nätverksträff i Nätverk Dyslexi Skåne (NDS). Arbetet kommer även att presenteras på Harec-dagen på Malmö Högskola 2012.

Malmö i oktober 2012

Kerstin Liljedahl
Leg psykolog, fil dr
Forsknings- och utvecklingschef

Inledning

SKED har en övergripande funktion inom området dyslexi i Skåne. Vår uppgift är bland annat att stödja elever med dyslexi och deras föräldrar genom att utgöra en länk mellan skola, elev och föräldrar. Vi vet genom tidigare studier att det är viktigt att berörda elever lär sig att förstå sin diagnos och att bli medvetna om hur dyslexin påverkar lärandet. Förståelsen leder till att individen bättre kan sätta upp realistiska mål och därigenom uppleva framgång i skolan. Insikt om den egna funktionsnedsättningen är ofta förknippad med elevers självkänsla (Terras, Thompson & Minnis, 2009) och det finns en stark korrelation mellan självkänsla, motivation och prestation i skolarbete (Gibson & Kendall, 2010).

En grundtanke med detta arbete är att elever med dyslexi behöver medvetandegöras om den egna läroprocessen och genom detta hitta stärkande faktorer, så kallade copingstrategier, vilka kan vara en hjälp för dem att klara av sina svårigheter med läsning och skrivning. Enligt Cowen (1988) är coping de beteenden som en person använder för att möta sina egna behov och för att anpassa sig till de krav omgivningen ställer. Elever med dyslexi har svårt att få kontroll över sina framsteg i lärandet på grund av många misslyckanden inom läsning och skrivning. De riskerar då att hemfalla åt inlärningshjälp (Glazzard, 2010). Denna hjälplöshet kan göra att elever utvecklar försvarande faktorer för inlärning (i engelsk litteratur *non coping*). Elever med dyslexi liksom elever med andra inlärningssvårigheter behöver tydlig vägledning i att förstå sina styrkor och svagheter, för att därmed bättre kunna använda lämpliga copingstrategier. Denna självinsikt gör det också lättare för elever att be om den hjälp som behövs i det egna lärandet (Reis, McGuire & Neu, 2000).

Inom pedagogiken är det vedertaget att god metakognition hos elever leder till bättre lärande. Begreppet metakognition användes av Flavell redan år 1979 och bygger på tanken att elever ska göras medvetna om sina strategier vid lärande, det vill säga att de har strategier och egenkontroll för att bemästra uppgifter och lärandesituationer. Elever kan med god metakognition bättre fokusera på sina styrkor men även stärka eller bemästra sina svagheter. Ett sätt att nå god metakognition är genom det handledande samtalet med en vuxen och att i detta som elev få möjlighet att reflektera över sin egen lärostil. Resultat från intervjustudier med ”framgångsrika personer med dyslexi” har visat att när studenterna fått möjlighet att insiktsfullt reflektera över sin lärsituation och därtill verbaliserat reflektionerna, både för sig själva och för omgivningen, har deras metakognition ökat (Eriksson-Gustavsson, 2011). Förståelse för elevers förmågor, intressen, upplevelser och svårigheter kan endast uppnås i en öppen kommunikation med berörda elever, vilket ställer krav på kontinuerliga samtal och uppföljningar som handlar om att göra eleven delaktig i beskrivningar av hjälpbehov (Möllås, 2009).

Shier (2001) förklarar hur man kan använda sig av FN:s barnkonvention i arbete med barns delaktighet i bestämmande. Han betonar vikten av en tydlig progression i arbetet med barns aktiva deltagande i beslutsfattande och nöjer sig inte med att organisationer ska uppnå barns mest grundläggande rättigheter i denna progression, utan uppmuntrar en strävan att nå så långt som möjligt i modellen. Allt för att barn under ordnade former blir aktiva beslutsfattare i frågor som rör dem och som de behärskar. I likhet med Shier vill vi betona progressionen i delaktigheten i elevers lärande – en progression som slutligen leder till att elever fattar aktiva beslut i sina lärandesituationer.

Syfte

Vårt syfte är att undersöka vad som finns skrivet om psykologiska (inre) och kontextuella (yttre) faktorer hos och kring elever med dyslexi och dessa faktorer påverkan på elevernas lärande. Vi har valt följande två frågeställningar:

1. Vilka faktorer av inre och yttre karaktär *stärker* lärandet hos elever med dyslexi?
2. Vilka faktorer av inre och yttre karaktär *försvårar* lärandet hos elever med dyslexi?

Definitioner

Inre faktorer inbegriper styrkor och/eller svagheter samt mående inom individen, medan *yttre faktorer* åsyftar kontextuella faktorer som kan hjälpa eller stjälpa individens lärande. *Stärkande faktorer* (både inre och yttre) är sådana som leder till coping, det vill säga att elever med dyslexi lär sig att klara av och avhjälpa besvären med läsning och skrivning i sitt lärande. *Försvårande faktorer* är de som motverkar coping i lärandet vid dyslexi.

Enligt Boalts psykologisk-pedagogiska uppslagsbok från 1956 definieras självkänsla som en människas känsla av sitt eget värde jämfört med andra människors känslor av det värdet. Självkänsla och självförtroende är nära sammanbundna. I psykologlexikonet (1994) definierar Egidius självkänsla som en upplevelse av självförtroende och självsäkerhet eller brister i desamma. Enligt Nationalencyklopedin (2012-09-19) definieras självförtroende som en stark tilltro till den egna förmågan, det vill säga att det är prestationsberoende. Det innebär att självförtroende handlar om vår vetskap om vad vi kan prestera, medan vår självkänsla snarast handlar om vilka vi är, oavsett vad vi kan prestera.

Metod

Sökprocess

Föreliggande studie är en forskningsöversikt som genomförts både genom databassökningar och genom manuella sökningar i referenslistor. Merparten av artiklarna har hittats genom databassökningar. Sammantaget har 24 vetenskapliga artiklar från databassökningar samt fyra artiklar som fanns i dessa artiklars referenslistor granskats. Artiklarna har ingått i vetenskapliga tidskrifter som berör bland annat psykologi, dyslexi och utbildningsvetenskap. Majoriteten av tidskrifterna är vetenskapligt granskade.

Exempel på tidskrifter som använts i forskningsöversikten men som inte granskats vetenskapligt är "Dyslexi - aktuellt om läs- och skrivsvårigheter". De flesta av de databaser som använts har tillhandahållits genom LibHub, den dåvarande sökportalen på Lunds universitet och inom Region Skåne. För överblick av sökprocessen i databaserna, se Tabell 1.

Tabell 1. Databassökprocess

	Databas	Sökord	Antal träffar	Antal utvalda träffar
1	ERIC	dyslexia AND participation	15	1
2		dyslexia AND self-esteem	35	9
3		dyslexia AND coping strategies	8	-
		dyslexia AND interviewing methodology	1	-
4	PsycInfo	dyslexia AND coping strategies	11	6
5		dyslexia AND interviewing methodology	-	-
		dyslexia AND participation	26	3
6		dyslexia AND self-esteem	48	2
7		dyslexia AND "active learning"	-	-
8		dyslexia AND locus of control AND learning	6	-
9		dyslexia AND participation	26	-
10	PubMed	dyslexia AND coping strategies	10	-
11		dyslexia AND interviewing methodology	8	-
12		dyslexia AND participation	18	-
13		dyslexia AND "active learning"	-	-
14		dyslexia AND self-esteem	22	1
15	Skolporten	"delaktighet och samtal"	6	-
16	SwePub	dyslexi	50	2
17		"specialpedagogik och delaktighet"	22	-
18		didaktiska samtal	5	-
19		dyslexi + samtalsmetodik	-	-

Inklusions- och exklusionskriterier

Enbart vetenskapliga artiklar vilka berör faktorer som stärker och/eller faktorer som försvårar lärande hos elever eller studenter med dyslexi har valts ut för granskning. Doktorsavhandlingar har sorterats bort. För att föreliggande forskningsöversikt ska vara uppdaterad har inga artiklar som är skrivna tidigare än år 2000 granskats. I de sökningar som gjordes i PubMed ställdes sökkriterierna in på att endast gälla barn 0-18 år. I sökningarna i de övriga databaserna har vi även med artiklar där forskningspersonerna var över 18 år. Dessa visade sig innehålla värdefull information eftersom vuxenstuderande ofta nått längre i sin

metakognitiva utveckling, varför deras erfarenheter som berörs i artiklarna är viktiga att belysa som hjälp för yngre elever. Ingen sortering gällande typ av design eller undersökningsinstrument har gjorts.

Analysprocess

De artiklar som valts ut och analyserats har berört lärande hos elever med dyslexi, både ur individuell och ur kontextuell aspekt. Följande fyra temata har därmed utkristalliserats och formulerats av författarna under läsningens gång:

- inre faktorer som stärker lärande hos elever med dyslexi
- yttre faktorer som stärker lärande hos elever med dyslexi
- inre faktorer som försvårar lärande hos elever med dyslexi
- yttre faktorer som försvårar lärande hos elever med dyslexi.

De granskade artiklarna berör sällan samtliga fyra teman, utan allt från ett till alla fyra. De inkluderade arbetena har analyserats utifrån ovanstående teman, vilket innebär att en viss tolkning av resultaten gjorts innan de presenteras.

Resultatredovisning

Tabell 2. Översikt över resultat

Författare och år	Faktorer som stärker		Faktorer som försvårar	
	Inre	Yttre	Inre	Yttre
Ahl, Olofsson & Taube (2010)	-	<ul style="list-style-type: none"> • Mentorstöd • Lärares utlärningsstrategier 	-	-
Alexander-Passe (2006)	<ul style="list-style-type: none"> • Gott självförtroende 	<ul style="list-style-type: none"> • God vägledning • Starka fritidsintressen 	<ul style="list-style-type: none"> • Lågt aktivt deltagande • Undvikande beteenden 	<ul style="list-style-type: none"> • Negativ kritik
Andersson (2009)	-	<ul style="list-style-type: none"> • En-till-en-undervisning • Tydlig progression i skolarbetet • Eleverna blir tillfrågade 	<ul style="list-style-type: none"> • Olustkänslor kring lärande 	<ul style="list-style-type: none"> • Dåligt insatta lärare
Behre, Ljungkvist & Löfström (2009)	<ul style="list-style-type: none"> • Kreativitet och insikt om problematiken • Dialog mellan studenter och lärare 	<ul style="list-style-type: none"> • Alternativa uttrycksätt • Individuellt anpassade och alternativa examinationsformer • Dialog mellan studenter och lärare • Tid 	-	<ul style="list-style-type: none"> • Bemötande med ovilja och oförstående • Låga ambitioner från lärare
Björn Milrad (2011)	-	<ul style="list-style-type: none"> • Förståelse och uppmuntran • Anpassad undervisning för inkludering • Tekniskt stöd • Tidig utredning 	-	-

Fortsättning, Tabell 2. Översikt över resultat

Författare och år	Faktorer som stärker		Faktorer som försvårar	
	Inre	Yttre	Inre	Yttre
Burden (2008)	<ul style="list-style-type: none"> • Motivation • Intresse • Självbild • Trygghet i egna förmågan att övervinna svårigheter 	<ul style="list-style-type: none"> • Stöd och förståelse från föräldrar 	<ul style="list-style-type: none"> • Insikt av begränsningar som leder till negativ inverkan på självförtroendet 	-
Burden & Burdett (2005)	<ul style="list-style-type: none"> • Objektiv och subjektiv norm för att lyckas leder till bättre självförtroende • Äga sitt lärande 	<ul style="list-style-type: none"> • Undervisning av hög kvalitet 	-	-
Burton (2004)	<ul style="list-style-type: none"> • Ökat självförtroende 	-	-	-
Child & Langford (2011)	<ul style="list-style-type: none"> • Medvetenhet om dyslexi • Informationsbrev som upprättades av elev och mentor tillsammans för att presentera svårigheterna och strategier för omgivningen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Integration av teori och praktik • God handledning • Informationsblad som upprättades av elev och mentor tillsammans. • Förhandsinformation • Minneslappar för komplicerade ord • Handlingsplan 	<ul style="list-style-type: none"> • Emotionell stress • Försök att dölja sina svårigheter 	<ul style="list-style-type: none"> • Negativa attityder • Förutfattade meningar
Collinson & Penketh (2010)	<ul style="list-style-type: none"> • Uthållighet • Envishet • Återhämtningsförmåga 	<ul style="list-style-type: none"> • Föräldrastöd 	-	<ul style="list-style-type: none"> • Undervisning utanför klassrummet • Lärares låga förväntningar
Firth, Greaves & Frydenberg (2008)	<ul style="list-style-type: none"> • Självkontroll • Metakognitiv reflektion • Eleven tar hjälp aktivt • Självmedvetenhet • Aktiva insatser och strategier 	<ul style="list-style-type: none"> • Tydlig struktur i studiesituationen • Strukturerade hemträningsprogram • Mindre textbaserad undervisning • Eleverna är med och sätter sina egna mål • Estetisk verksamhet 	-	-
Firth, Greaves & Frydenberg (2010)	-	-	<ul style="list-style-type: none"> • Ignorera problem 	-
Gibson & Kendall (2010)	<ul style="list-style-type: none"> • Samband mellan självkänsla, motivation och prestation 	<ul style="list-style-type: none"> • Tidig diagnos • Lärares positiva attityder 	-	<ul style="list-style-type: none"> • Lärares låga förväntningar • Nivågrupperingar som bidrar till brist på utmaningar
Glazzard (2010)	-	<ul style="list-style-type: none"> • Tidig diagnos • Förklaring av diagnos 	<ul style="list-style-type: none"> • Framgångar förknippas med slump eller tur 	-

Fortsättning, Tabell 2. Översikt över resultat

Författare och år	Faktorer som stärker		Faktorer som försvårar	
	Inre	Yttre	Inre	Yttre
Griffin & Pollak (2009)	-	<ul style="list-style-type: none"> • Kunskapsspridning 	<ul style="list-style-type: none"> • Minnen av känslomässiga svårigheter 	<ul style="list-style-type: none"> • Dyslexidiagnos utan förklaring
Heimdahl Mattson & Roll-Pettersson (2007)	-	<ul style="list-style-type: none"> • Målinriktade lärare 	-	-
Humphrey & Mullins (2002)	-	<ul style="list-style-type: none"> • Dyslexivänligt studieklimat • Självförtroendehöjande träningsprogram • Att bygga kring starka kreativa förmågor 	<ul style="list-style-type: none"> • Hjälpplöshet • Förknippa god läsning med tur och hos andra med hög intelligens 	-
Ingesson (2007)	<ul style="list-style-type: none"> • Gott minne • Ta emot hjälp • Uppskatta vikten av socialt stöd • Vänskapsinvestering 	-	<ul style="list-style-type: none"> • Dåligt självförtroende 	<ul style="list-style-type: none"> • Relativt hög andel mobbing
Long, McBlain & McBlain (2007)	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiv roll för individen i bestämmande av egna styrkor och svagheter • Egen reflektion över lärstil • Ökad meta-kognitiv förmåga • Realistiska mål 	<ul style="list-style-type: none"> • Lärare med helhets-syn • Visuella ledtrådar • Heldagsutbildning för skolpersonalen om dyslexi • Möte med mentor som ökar planeringsförmågan och egna strategier • Lärarna ser eleven ur mer empatisk synvinkel genom mentorsarbete • Realistiska mål och belöningar i samarbete mellan elev, föräldrar och skola • Uppmuntran från lärare till aktivt deltagande från eleven • Kompensation: inspelade läromedel 	-	<ul style="list-style-type: none"> • Mekaniska pedagogiska metoder • Lärare som saknar empati och förståelse av individuella behov
Nuñez et al. (2005)	<ul style="list-style-type: none"> • Anpassningsbarhet • Upplevd framgång leder till ökad tillit till den egna förmågan • Koppla framgångar till interna förmågor 	-	<ul style="list-style-type: none"> • Hjälpplöshet • Att försöka undvika misslyckanden istället för att försöka lyckas • Koppla framgångar till slump eller tur 	-

Fortsättning, Tabell 2. Översikt över resultat

Författare och år	Faktorer som stärker		Faktorer som försvårar	
	Inre	Yttre	Inre	Yttre
Reid Lyon & Weiser (2009)	-	-	<ul style="list-style-type: none"> • En nedsatt språklig förmåga pga. t.ex. flerspråkighet 	<ul style="list-style-type: none"> • Socioekonomisk status • Familj • Undermålig undervisning under de tidiga skolåren
Reis, McGuire & Neu (2000)	<ul style="list-style-type: none"> • God uthållighet • Gott självförtroende • Viljan att övervinna motgångar • Hög grad av självkontroll • Medvetenhet om egna styrkor och svagheter • Att kunna välja strategier efter uppgiftens krav och att kunna värdera om strategin fungerar • Ägna sig åt självreflektion och ifrågasättande • Kompensation utifrån styrkor 	<ul style="list-style-type: none"> • Hjälp av lärare att hitta goda strategier • Lämpade lärare med god kännedom om svårigheterna • Tidiga insatser i undervisningen främjar självförtroendet • Kompensation: (datorstöd, ljudböcker, tidhjälpmedel, anteckningsstöd, extratid, memorieringsteknik) • Hjälp att organisera sin tid och sitt arbete 	<ul style="list-style-type: none"> • Hårt arbete och egna initiativ som leder till trötthet • Komplexa känslor från tidigare skolår 	<ul style="list-style-type: none"> • Gå ifrån klassrummet • Träna brister • Utebliven träning i att hitta lämpliga copingstrategier • Utebliven undervisning i studieteknik • Tidigare hjälpinsatser som varit inriktade på att träna elevens svårigheter
Rowan (2010)	<ul style="list-style-type: none"> • Inre motivation • Hårt arbete 	<ul style="list-style-type: none"> • Förstående lärare • Extra tid • Föräldraengagemang 	-	-
Sandström Kjellin & Wennerström (2006)	-	<ul style="list-style-type: none"> • Lärares skicklighet • Kamratgrupper i klassrummet 	-	-
Singer (2005)	-	<ul style="list-style-type: none"> • Lärare som hjälper till att hitta alternativa lösningar 	<ul style="list-style-type: none"> • Dåligt självförtroende • Nedsatt självförtroende som kan leda till ledsamhet, ilska, rädsla, skam och skuld • Känsla av underlägsenhet • Elevens energi läggs på att hantera emotionella problem istället för att fokusera på studier 	-

Fortsättning, Tabell 2. Översikt över resultat

Författare och år	Faktorer som stärker		Faktorer som försvårar	
	Inre	Yttre	Inre	Yttre
Singer (2008)	-	<ul style="list-style-type: none"> • Föräldrastöd • Samarbete mellan föräldrar och lärare 	-	<ul style="list-style-type: none"> • Lärare och klasskamrater som är potentiella hot mot självkänslan
Stampzis & Polychronpoulou (2009)	-	<ul style="list-style-type: none"> • Föräldrastöd • Tidig diagnos • Förklaring av diagnosen • God hjälp i skolan 	-	-
Terras, Thompson & Minnis (2009)	<ul style="list-style-type: none"> • Gott självförtroende • God förståelse för diagnosen • Positiv syn på dyslexi ger positiv inverkan på kamrat- och familjerelationer 	-	<ul style="list-style-type: none"> • Negativ syn på dyslexi ger negativ inverkan på kamrat- och familjerelationer 	-

Resultatsammanfattning

Syftet med denna forskningsöversikt var att undersöka psykologiska och kontextuella faktorer hos och kring elever med dyslexi och dessa faktorer påverkan på elevers lärande. I Tabell 2 ovan framgår de stärkande och försvårande faktorer som identifierats i de granskade artiklarna. Faktorerna redovisas i punktform.

Fynden har delats in och sammanfattats enligt de fyra teman som presenteras i avsnittet Analysprocessen ovan. Hur de kan användas i praktiken berörs i avsnittet Implementering.

Inre stärkande faktorer vid dyslexi

Inre stärkande faktorer inbegriper styrkor och mående inom individen som leder till coping i lärandet vid dyslexi.

Sju av de 28 granskade artiklarna berör vikten av en god självbild (det vill säga både ett gott självförtroende och en god självkänsla) som en inre stärkande faktor för lärande hos elever med dyslexi. Har man ett gott självförtroende är det lättare att lära. Denna inre styrka kommer av att elever har en god bild av och medvetenhet kring både sina styrkor och sina svagheter. De har utvecklat copingstrategier och kan på så sätt hantera sina svårigheter med läsning och skrivning.

Förmågan att återhämta sig efter motgång är viktig. Inre stärkande faktorer är god uthållighet, envishet och en vägran hos individen att se sig som ”en person som inte kan”. Ett ökat självförtroende leder till ökad självinsikt. Eleverna blir bättre på att lyssna in andra. De tar lättare initiativ till samtal och diskussioner med skolpersonal och blir på så sätt mer självständiga och får en ökad trygghet i sig själva, vilket är en viktig grund för allt lärande.

Yttre stärkande faktorer vid dyslexi

Yttre stärkande faktorer åsyftar kontextuella faktorer som kan understödja individens lärande och som leder till coping, det vill säga att elever med dyslexi lär sig att kringgå och avhjälpa besvären med läsning och skrivning i sitt lärande.

Detta tema innehåller flest poster i artiklarna (se Tabell 2 ovan). Författarna är ofta tydliga med vad som behövs i den kontext elever med dyslexi befinner sig, mer specifikt än inom de övriga rubrikerna i detta avsnitt. Författarna specificerar kompensatoriska metoder såsom inlästa läromedel, extratid vid svåra uppgifter, minneslappar för komplicerade ord, anteckningsstöd etc.

Elever är beroende av sin omgivning för utvecklandet av copingstrategier. Lära-rens positiva inställning och välvilliga attityd har en stark påverkan, men också att läraren ställer tydliga krav på att elever tar aktiv del i sitt lärande. Det är viktigt att elever blir tillfrågade om sina åsikter rörande inläring och strategier. Flera av författarna tar upp vikten av metakognitiv reflektion vid lärande. Detta är förvisso en inre styrka, men den bygger på att eleverna ges tid för reflektion tillsammans med någon vuxen. Alltså: för att uppnå metakognition krävs god handledning.

Det är inte bara viktigt att eleverna får rätt hjälp i skolan. Flera av författarna tar upp det viktiga samspelet mellan hem och skola. Stöd och förståelse från föräldrar nämns ofta som en viktig stärkande yttre faktor för ett framgångsrikt lärande. En samsyn och ett starkt partnerskap mellan elever, föräldrar och skola är en avgörande framgångsfaktor.

Ännu en yttre stärkande faktor som nämns av flera författare är en tidig utredning och dyslexidiagnos. Inte bara tidpunkten framhålls som viktig, utan flera författare skriver även att en grundlig och upprepad förklaring av vad diagnosen innebär samt hur svårigheterna kan tacklas på bästa sätt är viktig för att elever ska uppnå ökad metakognition.

Inre försvårande faktorer vid dyslexi

Inre försvårande faktorer inbegriper svagheter samt mående hos individen, något som motverkar coping i lärandet vid dyslexi.

En inre försvårande faktor som belyses i artiklarna är minskat självförtroende som grundar sig på ständiga misslyckanden i läs- och skrivsituationer. Insikten avseende begränsningar inverkar negativt på tilltron till den egna förmågan att lyckas.

En annan faktor som identifieras i flera av artiklarna är elevers förnekelse av diagnosen och/eller att de hemfaller åt hjälplöshet. Förnekelsen kan bidra till att elever känner att de inte kan påverka sin situation i skolarbetet. Elever med dyslexi kan till och med komma att lägga sin kraft på att undvika misslyckanden istället för att aktivt försöka lyckas med sitt skolarbete. Det är svårt att inte passa in bland andra, vilket kan bidra till emotionell stress och dåligt självförtroende. Eleverna kan uppleva komplexa känslor inför sitt skolarbete vilka bygger på misslyckanden tidigt i skolgången.

Yttre försvårande faktorer vid dyslexi

Med yttre försvårande faktorer menas kontextuella faktorer som kan stjälpas individers lärande och som motverkar coping i lärandet vid dyslexi.

Låga förväntningar från lärare samt negativa attityder och förutfattade meningar hos personer i omgivningen är några av de yttre försvårande faktorer för lärande som identifierats i artiklarna. Lärares låga förväntningar och brist på utmanande arbetsuppgifter inverkar menligt på elevernas lärande. Tidiga insatser har ofta varit inriktade på att träna elevers svårigheter på bekostnad av inläring av god studieteknik och kompensatoriska strategier för svårigheterna.

En sent ställd diagnos liksom en bristfällig förklaring av läs- och skrivsvårigheterna får negativ inverkan på elevers initiativförmåga i skolarbetet.

Diskussion

Studiens två frågeställningar har till stor del besvarats i de granskade artiklarna och åskådliggörs genom tematiseringen i resultatsammanfattningen ovan samt i sin helhet i resultatredovisningen i Tabell 2 ovan. Nedan följer en problematisering av fynden.

Hur kan omgivningen stödja elever med dyslexi?

När elever är aktiva i sin läroprocess och får delta i val av strategier, ökar man förutsättningarna för dem att lyckas i sitt lärande. Eleverna behöver stöd i denna process och därför är ett holistiskt förhållningssätt hos lärare nödvändigt (Burden & Burdett, 2005). Detta är enligt Long, McBlain & McBlain, 2007 samt Reis, McGuire & Neu, 2000 en viktig faktor för att elever med dyslexi ska ha framgång i sitt lärande. Det nämnda förhållningssättet uppnås genom att de insatser som erbjuds elever ligger på flera områden (självförtroende, anpassningar i lärmiljön etc.). Eleverna behöver stärkas på individplanet och inlärningsmiljön måste anpassas så att deras lärande blir så effektivt som möjligt.

Dialogen mellan lärare och elever, i vilken eleverna uttrycker sina åsikter rörande lärande och strategier för detta, är viktig för utvecklandet av metakognition. Lärare, som uppmuntrar och som förväntar sig aktivt deltagande från elever, utvecklar elevers medvetenhet om egna styrkor och svagheter. Detta leder i sin tur till att elever kan välja strategi enligt uppgiftens krav, men också att de kan övervaka strategin och det egna lärandet (Reis, McGuire & Neu, 2000). För att uppnå metakognition krävs god handledning i form av kontinuerliga samtal och uppföljningar (Möllås, 2009). Utvecklandet av god metakognition bygger på en progression som slutligen leder till att eleven kan fatta aktiva beslut i sitt lärande. Shier (2001) tydliggör denna progression i sin modelltrappa och uppmärksammar barns rätt att nå så långt som möjligt i modellen för att kunna bli aktiva beslutsfattare i frågor som rör dem.

Sandström Kjellin och Wennerström (2006) samt Burden och Burdett (2005) poängterar till exempel vikten av att lärare som arbetar med elever med dyslexi behöver vara väl insatta i problematiken, ha god utbildning och besitta stor empatisk förmåga för att kunna stärka dessa elever. En intressant aspekt som lyfts fram av bland andra Singer (2008) är att en illa insatt lärare snarare kan ses som ett hot än som en hjälpare för elever med dyslexi, eftersom det kan

sprida felaktiga uppfattningar om diagnosen och dess innebörd. I värsta fall kan läraren röja diagnosen i fel sammanhang vilket gör att eleven känner sig utpekad och illa berörd. Samtidigt som en öppenhet kring diagnosen är att föredra måste läraren hela tiden beakta elevens rättighet att vilja vara "som alla andra" och slipa känna sig utpekad och annorlunda. Läraren behöver i detta sammanhang kunna förklara funktionsnedsättningen och arbeta övergripande med elevers attityder till dyslexi.

Flera författare betonar vikten av ett gott föräldrastöd och hur viktigt det är att elever, föräldrar och lärare hittar goda samarbetsformer (Singer, 2008; Rowan, 2010; Stampoltzis & Polychronopoulou, 2009; Burden 2008). Till exempel föreslås att strukturerade hemträningsprogram utformas (Firth, Greaves & Frydenberg, 2008). Reid Lyon och Weiser (2009) berör socioekonomisk status och familjesituation. Missförhållanden kan komma att orsaka svårigheter med läsning. Därför är det goda samarbetet mellan hem och skola av stor vikt. Elever med dyslexi behöver medvetandegöras om den egna lärprocessen. Ett bra föräldrastöd och ett tydligt och nära samarbete mellan hem och skola underlättar för elever att hitta copingstrategier. Dessa strategier hjälper eleverna att komma runt sina svårigheter med läsning och skrivning. Ju äldre eleverna blir desto mer utvecklas de kognitivt och då blir det lättare att uppnå god metakognitiv förmåga. Den äldre eleven har lättare än den yngre att se sig själv i ett större sammanhang och kan lättare sätta ord på sina svårigheter och på behov av anpassningar.

Att stärka elevernas mående

Elever med dyslexi har ofta ett nedsatt självförtroende gällande läsning och skrivning (Ingesson, 2007; Burden, 2008; Singer, 2005). Burton (2004) har testat självförtroendehöjande interventioner för elever med dyslexi och påpekar vikten av att inte bara sätta in läs- och skrivträning för dessa elever, utan att även beakta deras mående som ofta är dåligt. Det är viktigt att aktivt arbeta med elevernas mående, både gällande självförtroende och självkänsla. Alexander-Passe (2006) menar att elever till och med kan se det som bättre att genom undvikandebeteenden verka omogna än att riskera att skämma ut sig inför andra, till exempel genom att visa ointresse eller lättja i skolarbetet.

Flera intervjustudier med högskolestuderande påvisar att en tidigt ställd dyslexidiagnos kan leda till både förbättrad insikt om läs- och skrivproblematiken i sig och till stärkt självförtroende och minskade negativa känslor kring det egna lärandet (Stampoltzis & Polychronopoulou (2009); Child & Langford, 2011). Det är viktigt att låta läs- och skrivutvecklingen ha sin gång, men då det kan vara förödande för individen att tillämpa en "vänta-och-se"-taktik (Heimdahl Matson & Roll-Pettersson, 2007) är det nödvändigt att elever med dyslexi befinner sig i ett system som klarar av att fånga upp dem i tid. Den tidiga upptäckten är betydelsefull, men än mer avgörande är en grundlig och upprepad förklaring av diagnosen. Att få insikt i hur diagnosen påverkar lärandet och att i det hitta andra strategier för att gå runt svårigheterna med läsning och skrivning, kan vara direkt avgörande för framtida studier.

En omständighet som tas upp av Alexander-Passe (2006), och som inte faller under temakategorierna under resultatsammanfattningen ovan men som kan ha betydelse för individen, är genus. Författaren framhåller en skillnad i hur tonåriga manliga elever hanterar sina svårigheter i jämförelse med flickor i tonåren. Pojkarna tenderar att vara mer lösningsfokuserade och att hitta copingstrategier lättare, medan flickorna i högre utsträckning uppvisar undvikandebeteenden. Genusaspekten är viktig att uppmärksamma i undervisningen av tonåringar med dyslexi. I handledningen där elever reflekterar kring sitt lärande och hittar strategier för detta, är det viktigt att utifrån denna genusaspekt vara observant på att flickor och pojkar kan agera olika.

Sverige i förhållande till andra länder

Resultaten i föreliggande forskningsöversikt kommer från flera olika länder (England, Holland, Grekland, Nya Zeeland, USA etc.). De bör kunna appliceras på svenska förhållanden i så måtto att det vid en jämförelse av de olika resultaten framkommer en samstämmighet på flera punkter. En stor skillnad är dock hur skolor i olika länder finansieras. Ahl, Olofsson och Taube (2010) gör en jämförelse mellan svenskt och brittiskt regeringsarbete gällande högskolestuderande studenter med dyslexi och vilka insatser som görs för dem. Det visar sig i studien att studenter med dyslexi som studerar i Storbritannien får mer resurser och stöd än de som studerar i Sverige. Det är dock viktigt att komma ihåg att högskolestudier i Sverige är skattefinansierade och avgiftsfria, medan flertalet högskoleutbildningar i Storbritannien är avgiftsbelagda.

Implementering

Eleverna som vi träffar kommer ofta till SKED för att de behöver mer stöd i skolan. Vi bjuder in eleven till ett *inledande samtal*. Inför detta samtal har vi samlat in information om eleven från skolan. I samtalet ska SKED utgå från samt tydliggöra elevens copingstrategier och därefter sammanställa information om önskade stödbehov och behov av anpassningar. Efter samtalet träffar vi skolpersonal för att diskutera elevens önskemål. Utifrån sammanställningen från det inledande samtalet rekommenderar SKED vilka stödåtgärder som bör ges. Efter cirka två månader följs åtgärderna upp. Inför denna uppföljning uppmanas elev, föräldrar och skola att se över sammanställningen av stödbehov och anpassningar och att redigera den vid behov.

Kunskapen i denna forskningsöversikt ska användas då vi i olika sammanhang möter elever som har dyslexi för att bidra till att öka deras metakognition kring sitt eget lärande. Forskningsöversiktens resultat om vad som på gruppnivå har visat sig som stödjande och försvårande faktorer för lärande, kan vara ett kunskapsstöd i SKED:s arbete. Med utgångspunkt i forskningsöversikten kommer vi att vidareutveckla samtalsmetodiken i *det inledande samtalet* för att uppnå:

- tydlig kartläggning av elevens copingstrategier
- mer uppmärksamhet på det psykiska måendet i förhållande till dyslexin
- ökad kunskap hos eleven om sina förmågor och oförmågor, vilket ska leda till
- elevens medvetenhet om stärkande och försvårande faktorer

Vi har även tankar om att vid uppföljning utvärdera hur eleven upplevt det inledande mötet samt om eleven tycker sig ha tagit mer aktiv del i sitt lärande än tidigare. Det slutliga målet är att de elever vi träffar på SKED ska ges möjlighet till progression i sitt arbete med dyslexin. Vi strävar mot att eleverna ska nå det högsta trappsteget i Shiers delaktighetsmodell: att elever ska dela både makt och ansvar för beslut som fattas kring deras lärande. Om någon förändring ska ske krävs en medveten och aktiv skola. För att nå elevernas omgivning på skolan måste vi frångå det enskilda elevfallet men kan på elevens skola möta det eventuella behovet av generella utbildningar kring dyslexi, kompensation och anpassningar etc. På så sätt faciliterar SKED såväl för enskilda elever med dyslexi som för personer i deras omgivning att arbeta holistiskt kring dyslexi för att uppnå både mer effektivt lärande och bättre mående.

Referenser

- Ahl, A., Olofsson, Å. & Taube, K. (2010). Studenter med dyslexi inom högre utbildning i Sverige och Storbritannien. *Dyslexi - aktuellt om läs- och skrivsvårigheter*, 3.
- Alexander-Passe, N. (2006). How dyslexic teenagers cope: An investigation of self-esteem, coping and depression. *Dyslexia: An International Journal of Research and Practice*, 12 (4): 256-275.
- Anderson, R. (2009). 'They're telling me what I already know instead of what I don't know': dyslexic pupils' experiences of withdrawal tuition during the later primary years. *Support for Learning*, 24 (2): 55-61.
- Behre, M., Ljungkvist, M. & Löfström, M. (2009). Undervisning för och examination av dyslektiker. i P. Sigrén (red). *PUH Pedagogiska utvecklingsprojekt i högskolan 2009. Ett samarbete mellan Västra Götalands högskolor*. Rapport från Västra Götalands Högskolor. 7/2009. Borås: Högskolan i Borås.
- Björn Milrad, M. (2011). Studenter med läs- och skrivsvårigheter som deltagare i högre utbildning. *Dyslexi - aktuellt om läs- och skrivsvårigheter*, 16 (1): 17.
- Burden, R. (2008). Is Dyslexia Necessarily Associated with Negative Feelings of Self-worth? A Review and Implications for Future Research. *Dyslexia: An International Journal of Research and Practice*, 14 (3):188-196.
- Burden, R. & Burdett, J. (2005). Factors Associated with Successful Learning in Pupils with Dyslexia: A Motivational Analysis. *British Journal of Special Education*, 32 (2):100-104.
- Burton, S. (2004). Self-esteem groups for secondary pupils with dyslexia. *Educational Psychology in Practice*, 20 (1): 55-73.
- Child, J. & Langford, E. (2011). Exploring the learning experiences of nursing students with dyslexia. *Nursing Standard*, 25 (40): 39-46.
- Collinson, C. & Penketh, C. (2010). 'Sit in the corner and don't eat the crayons': Postgraduates with dyslexia and the dominant 'lexic' discourse. *Disability & Society*, 25 (1): 7-19.
- Cowen, S. E. (1988). Coping strategies of university students with learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 21(3): 161-164.
- Egidius, H. (1994).. *Natur och kulturs psykologlexikon*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur. ISBN: 91-27-01453-3
- Eriksson Gustavsson, A-L. (2011). "Det är tufft att plugga... men jag tror att jag klarar det": En studie om akademiska studier och skriftspråkliga svårigheter. Linköping: Linköpings universitet Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Filosofiska fakulteten.

- Firth, N., Greaves, D. & Frydenberg, E. (2008). Perceived control and adaptive coping: programs for adolescent students who have learning disabilities. *Learning Disabilities Quarterly*, 31 (3): 151-165.
- Flavell, J. H. (1979). Metacognition and cognitive monitoring. A new area of cognitive-developmental inquiry. *American Psychologist*, 34 (10): 906-911.
- Gibson, S. & Kendall, L. (2010). Stories from school: dyslexia and learners' voices on factors impacting on achievement. *Support for Learning*, 25 (4): 187-193.
- Glazzard, J. (2010). The Impact of Dyslexia on Pupils' Self-Esteem. *Support for Learning*, 25 (2) 63-69.
- Griffin, E. & Pollak, D. (2009). Student experiences of neurodiversity in higher education: Insights from the BRAINHE Project. *Dyslexia: An International Journal of Research and Practice*, 15 (1): 23-41.
- Heimdahl Mattson, E. & Roll-Pettersson, L. (2007). Segregated groups or inclusive education? An interview study with students experiencing failure in reading and writing. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 51 (3): 239-252.
- Humphrey, N. & Mullins, P. M. (2002). Self-concept and self-esteem in developmental dyslexia. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 2 (2).
- Ingesson, G. (2007). Growing up with Dyslexia: Interviews with Teenagers and Young Adults. *School Psychology International*, 28 (5):574-591.
- Long, L., McBlain, S. & McBlain, M. (2007). Supporting Students with Dyslexia at the Secondary Level: An Emotional Model of Literacy. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 51 (2): 24-134.
- Möllås, G. (2009). "Detta ideliga mötande" : En studie av hur kommunikation och samspel konstituerar gymnasieelevers skolpraktik. Jönköping: Högskolan för lärande och kommunikation. Avhandling.
- Nationalencyklopedin, Svensk Ordbok "Självförtroende" 2012-09-19
http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/sve/sjalfvortroende?i_h_word=sj%c3%a4lvf%c3%b6rtroende
 Uppgift hämtad: 2012-09-19. Sidan senast uppdaterad 2012-09-19.
- Nuñez, J. C., González-Pienda, J. A., González-Pumariega, S., Roces, C., Alvarez, L., González, P., Cabanach, R.G., Valle, A. & Rodríguez, S. (2005). Subgroups of Attributional Profiles in Students with Learning Difficulties and Their Relation to Self-Concept and Academic goals. *Learning Disabilities, Research and practice*, 20 (2): 86-97.
- Psykologisk-Pedagogisk uppslagsbok, Bd III R-Ö, 1956. 2:a omarb. och utvidgade upplagan. Huvudred.: Gunnar Boalt. Stockholm: Natur och kultur.

- Reid Lyon, G. & Weiser, B. (2009). Teacher knowledge, instructional expertise, and the development of reading proficiency. *Journal of Learning Disabilities*, 42 (5): 475-480.
- Reis, S. M., McGuire, J. M. & Neu, T.W. (2000). Compensation Strategies Used by High-Ability Students with Learning Disabilities Who Succeed in College. *Gifted Child Quarterly*, 44 (2): 123-134.
- Rowan, L. (2010). Learning with Dyslexia in Secondary School in New Zealand: What Can We Learn from Students' Past Experiences? *Australian Journal of Learning Difficulties*, 15 (1): 71-79.
- Sandström Kjellin, M. & Wennerström, K. (2006). Classroom Activities and Engagement for Children with Reading and Writing Difficulties. *European Journal of Special Needs Education*, 21 (2): 187-200.
- Shier, H. (2001). Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. A New model for enhancing children's participation in decision-making, in line with Article 12.1 of the United Nations convention on the rights of the child. *Children & Society*, 15: 107-117.
- Singer, E. (2005). The Strategies Adopted by Dutch Children with Dyslexia to Maintain Their Self-Esteem When Teased at School. *Journal of Learning Disabilities*, 38 (5): 411-423.
- Singer, E. (2008). Coping with academic failure, a study of Dutch children with dyslexia. *Dyslexia: An International Journal of Research and Practice*, 14 (4): 314-333.
- Stampoltzis, A. & Polychronopoulou, S. (2009). Greek university students with dyslexia: An interview study. *European Journal of Special Needs Education*, 24 (3): 307-321.
- Terras, M. M., Thompson, L. C. & Minnis, H. (2009). Dyslexia and psychosocial functioning: an exploratory study of the role of self-esteem and understanding. *Dyslexia*, 15 (4): 304-27.